

ADAM PALION

Stowarzyszenie Teologów Ekumenistów

EWOLUCJA KATOLICKIEGO SPOJRZENIA NA MARCINA LUTRA

Wstęp

W 2017 roku obchodzono jubileusz 500-lecia Reformacji, który stał się okazją do ponownej analizy postaci Marcina Lutra oraz jego dzieła reformacyjnego. Oceniając dokonania naukowców z dziedziny teologii lub historii, można dostrzec, że wyraźnie kiedyś zarysowane granice między ewangelikami i katolikami w kwestii oceny Ojca Reformacji uległy dziś przesunięciu, a niekiedy wręcz rozmyciu. W debacie naukowej dotyczącej Lutra jego krytycy znajdują się dziś nierzadko po stronie protestanckiej, sympatycy zaś wśród katolików.

Badania dzieł Reformatora prowadzone już od dawna przez jego spadkobierców stały się również przedmiotem zainteresowania strony katolickiej. Symboliczne przekroczenie barier międzywyznaniowych nastąpiło w 1966 roku, gdy badacze katolicycy zostali zaproszeni w charakterze uczestników, sprawozdawców oraz moderatorów seminaryjnych na kongres międzynarodowy w Helsinkach poświęcony Lutrowi¹.

Dzięki debacie przekraczającej granice konfesyjne można łatwiej i głębiej spojrzeć krytycznie na poszczególne wątki bogatego dorobku doktora teologii z Wittenbergi. Owa międzywyznaniowa refleksja przyniosła plon m.in. w postaci opracowań, które przystępnym językiem opisują ówczesny stan badań nad dziełami Lutra².

¹ O.H. Pesch, *Zrozumieć Lutra*. Poznań 2008, s. 26.

² Por. np. H.F. Geisser, *Weder Ketzer noch Heiliger. Luthers Bedeutung für den ökumenischen Dialog*. Regensburg 1985; W. von Loewenich, *Luthers theologia crucis*. München 1982; idem: *Martin Luther. Der Mann und das Werk*. München 1981; por. też O.H. Pesch, *Zrozumieć Lutra*, s. 531–586.

Jednym ze znaczących ekumenicznych kroków teologów katolickich i luterańskich jest wspólny dokument Komisji Rzymskokatolicko-Luterańskiej zatytułowany *Marcin Luter – świadek Jezusa Chrystusa*, ogłoszony 6 maja 1983 roku, w 500-lecie urodzin Lutra³.

Niniejszy artykuł prezentuje panoramę katolickich badań nad dziełem Lutra, zmiany w postrzeganiu osoby Reformatora, jakie się w ich efekcie dokonały, a także oficjalne wypowiedzi Kościoła katolickiego z 1983 roku na temat Ojca Reformacji. Obok wspomnianego wyżej ekumenicznego dokumentu o Lutrze przytoczono też wypowiedzi papieża Jana Pawła II⁴.

Luter w oczach katolików na przestrzeni wieków

Obraz Ojca Reformacji z perspektywy rzymskokatolickiej od XVI do XX wieku był negatywny. Do takiego wizerunku oraz utrwalenia złej opinii o nim i jego teologii przyczynił się m.in. Jan Kochleusz (1479–1552)⁵. W swojej polemicznej biografii Wittenberczyka *De actis et scriptis Martini Lutheri*⁶ starał się ukazać go jako heretyka *par excellence*. Jedną ze stosowanych przez Kochleusza metod było wykazywanie w pismach Lutra sprzeczności, których krytyk doszukał się około 500.

Nowe podejście pojawiło się dopiero pod koniec XIX wieku, kiedy katolicy badacze odeszli od trzymania się opinii Kochleusza, sięgnęli natomiast do źródeł, czyli do pism Reformatora.

³ Marcin Luter (ur. 10 listopada 1483 r. w Eisleben, zm. tamże 18 lutego 1546 r.) – teolog i reformator religijny; por. P. Janowski, Hasło *Luter Marcin*. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 11. Red. S. Wilk [i in.]. Lublin 2016, kol. 230–236; Ł. Barański, J. Sojka, *Reformacja*. T. 1–2. Bielsko-Biała 2016–2017; H. Schilling, *Marcin Luter. Buntownik w czasach przełomu*. Poznań 2017.

⁴ *Marcin Luter – świadek Jezusa Chrystusa. Słowo Wspólnej Komisji Rzymskokatolicko-Ewangelicko-luterańskiej z okazji 500-lecia urodzin Marcina Lutra*. W: A. Szałańko, *Rzymskokatolicki a ewangelicki obraz Marcina Lutra*. Poznań 2013, s. 121–131.

⁵ Jan Kochleusz (prawdziwe nazwisko: Dobeneck, łac. Johannes Cochlaeus; ur. 10 stycznia 1479 r. w parafii Wendelstein k. Norymbergi, zm. 11 stycznia 1552 r. we Wrocławiu) – duchowny rzymskokatolicki, kanonik wrocławski, humanista niemiecki, jeden z najważniejszych przeciwników polemicznych Lutra. Pełnił funkcję doradcy nuncjusza L. Campeggia na sejmie w Wormacji w 1524 r., w 1526 r. doradzał kard. Albrechtowi Brandenburskiemu na sejmie w Spirze, w 1530 r. wspierał zaś księcia saskiego Jerzego Brodatego na sejmie w Augsburgu. W latach 1540–1541 brał udział w dysputach religijnych, autor ok. 200 traktatów, a także dzieła *Commentarii de actis et scriptis Martini Lutheri* (Mainz 1549); por. H. Wojtyńska, Hasło *Cochlaeus, Dobeneck Johannes*. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 3. Red. R. Łukaszyk [i in.]. Lublin 1995, kol. 531–532; P. Jaskóła, *Unio cum Christo. Wybrane zagadnienia z problematyki ewangelickiej*. Opole 2017, s. 36.

⁶ Tłum. ang. *The Deeds and Writings of Dr Martin Luther from Year of the Lord 1517 to the Year 1546 Related Chronologically to All Posterity by Johannes Cochlaeus*. W: *Luther's Lives. Two Contemporary Accounts of Martin Luther*. Red. E. Vandiver [i in.]. Manchester – New York 2002, s. 53–351.

Drogę tę wytyczył dominikanin, archiwista Biblioteki Watykańskiej, Heinrich Suso Denifle⁷ (1833–1905). W swoich badaniach nad nauką Lutra podjął się próby nowego spojrzenia na Reformację. Rozpoczął tym samym odchodzenie od odziedziczonego po XVI wieku obrazu, choć same jego prace mają jeszcze wydzźwięk wyłącznie negatywny⁸.

Kolejnym badaczem idącym w ślady Deniflego był innsbrucki jezuita i profesor uniwersytetu, Hartmann Grisar⁹ (1845–1931). W swoim trytomowym dziele *Luther* nie zajmował się zewnętrznym przebiegiem życia i dzieła Lutra, lecz opisał sylwetkę psychologiczną Reformatora z Wittenbergi¹⁰. Doszukiwanie się motywów Reformacji w jedynie wewnętrznych, psychicznych uwarunkowaniach Wittenberczyka także nie było dla niego do przyjęcia.

Obaj wymienieni wyżej teologowie, przeprowadzając analizę *Wykładu Listu do Rzymian* autorstwa wittenberskiego teologa, poruszyli problem współistnienia grzechu i sprawiedliwości w człowieku wierzącym. Ich opracowania stały się impulsem do kolejnych badań nad nauczaniem Lutrem po stronie protestanckiej, wpływając także na historyków i teologów katolickich oraz kierując ich uwagę na teksty źródłowe doby Reformacji¹¹.

⁷ Heinrich Suso Denifle (ur. 16 stycznia 1844 r. w Imst, zm. 5 czerwca 1905 r. w Monachium) — teolog, historyk, wykładowca. Od 1883 r. zastępca archiwisty Archiwum Watykańskiego. Autor wielu pozycji, opublikował m.in. wyniki badań nad mistyką niemiecką, krytyczne wydanie pism Henryka Suza. Poświęcił wiele lat studium nad luteranizmem, które uwieńczył dziełem *Luther und Luthertum in der ersten Entwicklung* (Mainz 1904); zaprezentował w nim wewnętrzną ewolucję i psychologiczne uwarunkowania postaci Lutra. Niniejsze dzieło było bodźcem dla wielu uczonych do dalszych badań dotyczących Lutra i Reformacji; por. M. Daniluk, *Denifle Heinrich Suso* (hasło). W: *Encyklopedia katolicka*. T. 3, kol. 1169–1170.

⁸ Por. P. Jaskóła, *Unio cum Christo...*, s. 38; por. A. Skowronek, *Odkrywanie jedności*. Warszawa 1988, s. 119–120.

⁹ Hartmann Grisar (ps. Constantin Germanus; ur. 21 września 1845 r. w Koblencji, zm. 25 lutego 1932 r. w Innsbrucku) — historyk Kościoła, duchowny rzymskokatolicki, jezuita. Głównym przedmiotem jego zainteresowania było chrześcijaństwo. Znawca Lutra. W 1883 r. z okazji 400-lecia jego urodzin opublikował *Reformatorenbilder. Historische Vorträge über katholische Reformatoren und Martin Luther* (Freiburg im Breisgau 1883) Od 1925 r. w Innsbrucku zajął się badaniami życia i psychiki Lutra oraz początków Reformacji w Niemczech. Owocem badań były dzieła: *Luther* (t. 1–3; Freiburg im Breisgau 1911–1912, 1924–1925); *Martin Luther. Leben und sein Werk* (Freiburg im Breisgau 1926, 1927) i wiele innych; por. B. Natoński, *Grisar Hartmann* (hasło). W: *Encyklopedia katolicka*. T. 6. Red. J. Walkusz [i in.]. Lublin 1993, kol. 157–158.

¹⁰ P. Jaskóła, *Unio cum Christo...*, s. 38; por. A. Skowronek, *Odkrywanie jedności*, s. 120.

¹¹ T. Jaklewicz, *Święty grzesznik. Formuła Marcina Lutra „simul iustus et peccator” w kontekście ekumenicznym*. Lublin 206, s. 150–154.

Rzymskokatolicki profesor Franz Xaver Kiefl¹² podążał po linii Deniflego oraz Grisara, którzy doszukiwali się fundamentu Reformacji w psychice Lutra. Nie ograniczył się on jednak do psychologii, lecz uwzględnił w swoich badaniach także liczne nadużycia Kościoła przedreformacyjnego. Dlatego też pomysł rozpoczęcia reformy Kościoła w XVI wieku zinterpretował jako zryw religijny, który ma źródło w umiłowaniu nauk Jezusa zapisanych w Ewangeliach. To nowe podejście pozwoliło Kieflowi – jak zauważa ks. prof. Alfons Skowronek – na zdystansowanie się od negatywnych kwalifikacji moralnych i teologicznych dzieła reformacyjnego Lutra¹³.

Innym pionierem nowatorskich badań myśli Ojca Reformacji okazał się teolog Robert Grosche (1888–1967)¹⁴. Skupił się on na jednym z elementów teologii Lutra – formule *simul iustus et peccator*. Plon swoich badań przedstawił w artykule opublikowanym w 1935 roku w czasopiśmie ekumenicznym „Catholica”. Nie prowadził żadnej polemiki z Lutrem. Uznał walory dialektyki historycznej wyróżnionej formuły oraz zwrócił czytelnikom uwagę na różnice językowe w debacie zaangażowanych stron¹⁵.

¹² Franz Xaver Kiefl (ur. 17 października 1869 r. w Höhenrain, zm. 5 lipca 1928 r. w Regensburgu) – kanonik i dziekan kapituły w Ratyzbonie, teolog rzymskokatolicki, profesor dogmatyki. Swoimi badaniami rzucił nowe światło na czasy Reformacji oraz na osobę Lutra; por. M. Kowalczyk, *Kiefl Franz Xaver* (hasło). W: *Encyklopedia katolicka*. T. 8. Red. A. Szostek [i in.]. Lublin 2000, kol. 1386–1387; H.H. Schwedt, *Kiefl, Franz Xaver* (hasło). W: *Lexikon für Theologie und Kirche*. T. 5. Freiburg – Basel – Wien 2009, kol. 1423.

¹³ Alfons Skowronek (ur. 26 stycznia 1928 r. w Piekarach Śląskich) – duchowny rzymskokatolicki, prof. teologii ekumenicznej. W latach 1977–1996 był członkiem Komisji Episkopatu Polski ds. Ekumenizmu, w latach zaś 1978–1993 członkiem Komisji Mieszanej i Podkomisji ds. Dialogu z Kościołami zrzeszonymi w Polskiej Radzie Ekumenicznej. Problematyka ekumenizmu zajmowała w jego pracy badawczej główne miejsce. Stawiał odważne tezy, np. mówiąc o wizji Kościoła jako wspólnoty bogatej w różnorodność tradycji; por. *Encyklopedia ekumenizmu w Polsce (1964–2014)*. Red. J. Budniak [i in.]. Kraków 2016, s. 365–366; por. A. Skowronek, *Odkrywanie jedności*, s. 120.

¹⁴ Robert Grosche (ur. 7 czerwca 1888 r. w Düren, zm. 21 maja 1967 r. w Kolonii) – duchowny rzymskokatolicki, działacz ekumeniczny. W 1932 r. założył kwartalnik z zakresu teologii kontrowersyjnej „Catholica”. Podczas drugiej wojny światowej udzielał pomocy Żydom, w 1958 r. założył stowarzyszenie współpracy chrześcijan i Żydów. W jego spuściźnie naukowej znalazły się pozycje dotyczące dialogu Kościoła rzymskokatolickiego z protestantyzmem i judaizmem, np. *Die dialektische Theologie und der Katholizismus*. „Catholica” 1932, t. 1, z. 1, s. 1–18; *Salus ex Iudaeis*. „Catholica” 1936, t. 5, z. 1, s. 30–48; *Gott und Mensch bei den Reformatoren und im Katholizismus*. „Akademische Bonifatius-Korrespondenz” 1937–1938, t. 52, nr 1; por. L. Górka, *Grosche Robert* (hasło). W: *Encyklopedia katolicka*. T. 6, kol. 189.

¹⁵ T. Jaklewicz, *Święty grzesznik...*, s. 151.

Kopernikańskiego przewrotu w katolickim spojrzeniu na Lutra dokonał teolog i historyk Joseph Lortz (1877–1975)¹⁶, który napisał dzieło *Die Reformation in Deutschland*, opublikowane we Fryburgu Bryzgowijskim w latach 1939–1940. Podjął próbę ukazania wielkości Lutra na tle jego jednostronności i ograniczeń. Lortz wystąpił z krytyką późnośredniowiecznego Kościoła, wytykając mu praktykę odpustów, a także nadużycia pobożnościowe, które nieraz przybierały postać dewiacji. Podkreślił niski poziom wykształcenia teologicznego duchownych. Piętnował zepsucie panujące w kurii rzymskiej, a także zeświecczenie hierarchii kościelnej na wszystkich szczeblach. Nadużycia te osiągnęły poziom krytyczny, co sprawiło, że wołania o reformę stały się „historyczną koniecznością”. Lortz w swej pracy pisze, że za rozłam Kościoła ponosi odpowiedzialność także sam Kościół: „wiara i miłość była w obydwu obozach zbyt słaba, by zapobiec rozłamowi w wierze. O tyle podział jest winą wszystkich chrześcijan”¹⁷. Komentując wystąpienie Reformatora, Lortz ukuł także słynną tezę, że „Luter zwrócił się przeciwko katolicyzmowi, który w pełni nie był katolicki”¹⁸.

Zdaniem ks. prof. Alfonsa Skowronka Lortz ukazuje Lutra jako „człowieka religijnego”, który nie zajmował się polityką, nie był mistykiem ani teologiem systematycznym, lecz „zwiastunem i wyznawcą swojej Ewangelii”. Dzieło Reformacji zapoczątkowane przez Lutra nie było nowinką tamtych czasów, lecz rezultatem doświadczenia religijnego. Ojciec Reformacji nie był buntownikiem, pragnął jedynie odnowić zniekształcone oblicze Kościoła na podstawie Słowa Bożego i w duchu Ewangelii. Działanie to wyrastało z jego głęboko religijnej natury. Dlatego też Luter nie opuścił Kościoła samowolnie, lecz „w poważnych zmaganiach w obliczu Boga w sposób niezamierzony stopniowo wyrastał z Kościoła rzymskiego”¹⁹.

¹⁶ Joseph Lortz (ur. 13 grudnia 1887 r. w Grevenmacher, zm. 21 lutego 1975 r. w Luksemburgu) – duchowny rzymskokatolicki, historyk Kościoła, profesor Akademii Braniewskiej. Publikował prace o tematyce reformacyjnej, m.in. *Die Reformation in Deutschland* (t. 1–2; Freiburg im Breisgau 1939–1940, 1982) oraz *Die Reformation als religiöses Anliegen heute* (Trier 1948). W swoich badaniach naukowych dążył do ukierunkowania wspólnej historyczno-teologicznej pracy naukowców z różnych wspólnot chrześcijańskich na poznanie własnej wiary i budowanie wzajemnego szacunku. Poświęcił się zgłębianiu prawd o Reformacji oraz dialogowi Kościoła rzymskokatolickiego z Kościołami i wspólnotami ewangelickimi; por. E. Kasjaniuk, Hasło *Lortz Joseph*. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 10. Red. A. Szostek [i in.]. Lublin 2004, kol. 1390–1391.

¹⁷ Za: A. Skowronek, *Odkrywanie jedności*, s. 120.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, s. 120–121.

Marcin Luter w spojrzeniu Kościoła Katolickiego w XX wieku

Lortz stał się zwiastunem szukania pozytywnych rysów w katolickim obrazie Lutra na podstawie poważnych naukowych badań źródłowych. Innych ich pionierem, obok Niemca, był Francuz Yves Marie-Joseph Congar²⁰. Co prawda, podchodził on krytycznie do samej postaci Reformatora, lecz dzięki pracom Congara katolickie postrzeganie Reformacji całkowicie się zmieniło. Uznał ją bowiem za powrót do źródeł i próbę odnowy Kościoła. Takie podejście przyjmie się powszechnie dopiero od II Soboru Watykańskiego. Warto też wspomnieć, że Congar podziwiał Lutra za radykalizm i absolutną świadomość pierwszeństwa wystarczalności łaski oraz Bożego miłosierdzia²¹.

Na polskim gruncie takim pionierem nowego spojrzenia katolickiego na obraz Lutra jest o. prof. Stanisław Celestyn Napiórkowski OFMConv.²² W swojej książce *Razem dla Chrystusa* poświęcił kilka passusów Wittenberczykowi. Jednym z ciekawszych jest fragment *Czego katolicki czciciel Maryi może się nauczyć od Lutra i protestantów?* Ojciec profesor już na wstępie wskazuje, że katolicy w pierwszym rzędzie mogą się nauczyć „promocji Chrystusa w swojej duchowości”. Nieraz bowiem się zdarza, że w pobożności katolickiej wierni bardziej koncentrują się na osobie Matki Najświętszej, pozostawiając Chrystusa w cieniu²³.

S.C. Napiórkowski nieraz był krytykowany za swoje poglądy teologiczne przez teologów katolickich, zarzucających mu, że „ulega wpływom protestanckim”. Jednakże naukowiec powinien stawiać pytania, nawet gdy nieraz pytania te będą niepoprawnie polityczne. Teolog, który zadaje pytania i szuka odpowiedzi, próbuje uzasadnić swoje poglądy, staje się odpowiedzialny za Kościół Chrystusa. Ojcu profesorowi leży na sercu odpowiedzialność przed myślącymi nieortodoksyjnie. Potrzeba wiel-

²⁰ Yves Marie Joseph Congar (ur. 8 kwietnia 1904 r. w Sedanie, zm. 22 czerwca 1995 r. w Paryżu) – francuski teolog, dominikanin, uczestnik II Soboru Watykańskiego, kardynał od 1994 r., zwolennik ekumenizmu oraz koncepcji Kościoła jako Ludu Bożego. Interesował go tematy z zakresu eklezjologii: pisał o episkopacie i prezbiteriacie, o powołaniu świeckich, o urzędach i relacjach między tradycją kościelną a Biblią, o historycznej ewolucji poglądów eklezjologicznych. Był członkiem Międzynarodowej Komisji Teologicznej; por. M. Osner, *Hasło Congar Yves*. W: *Lexikon für Theologie und Kirche*. T. 2. Freiburg – Basel – Wien 2009, kol. 1295–1296.

²¹ Por. Y. Congar, *Prawdziwa i fałszywa reforma Kościoła*. Kraków 2001, s. 332–339, 452.

²² Stanisław Celestyn Napiórkowski (ur. 3 września 1933 r. w Mroczkach Małych) – duchowny rzymskokatolicki Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych, prof. teologii dogmatycznej, dyrektor Instytutu Ekumenicznego KUL, członek wspólnej Komisji Rzymskokatolicko-Ewangelicko-luterańskiej. Autor wielu książek i artykułów z zakresu teologii ekumenicznej; por. *Encyklopedia ekumenizmu...*, s. 301–305.

²³ S.C. Napiórkowski, *Razem dla Chrystusa*. Lublin 2013, s. 100.

kiego taktu, zrozumienia i wielkiej cierpliwości wobec wiernych inaczej uformowanych. Dlatego też ojciec S.C. Napiórkowski podkreśla w swojej książce: „grzeszyłbym przeciwko swemu powołaniu, gdybym na to nie zwracał uwagi”²⁴.

Kolejnym autorem prac teologicznych w łonie Kościoła rzymskokatolickiego, który odwołuje się do sformułowań Lutra, jest kard. Walter Kasper²⁵. W książce *Kościół katolicki. Istota, rzeczywistość, posłannictwo* porusza temat: Kościół jako *congregatio fidelium*. Odwołując się do zakorzenienia tego sformułowania w Tradycji Kościoła, objaśnia jego rozumienie. Przypomina, że ujęcie Kościoła jako *congregatio fidelium* (zgromadzenia wiernych) jest typowe dla tradycji protestanckiej, a jednocześnie stara się przedstawić argumenty potwierdzające jego obecność także w myśli Kościoła katolickiego²⁶. Omawiając pojęcie *congregatio fidelium*, Kasper wyjaśnia, że to nie pojedynczy wierni włączają się w Kościół, lecz Bóg przejmuje inicjatywę i działa poprzez swoje Słowo, zwołując wspólnotę Kościoła w jednej wierze. Luter wyraził tę tezę dobitnie: „Słowo Boże nie może istnieć bez ludu Bożego i odwrotnie, lud Boży nie może istnieć bez Słowa Bożego”²⁷. Tym samym tokiem myślenia poszli ojcowie soborowi Vaticanum II w słowach wstępu do Konstytucji dogmatycznej o Objawieniu Bożym *Dei verbum: Verbum Dei religiose audiens et fideliter proclamans* – „słuchając nabożnie słowa Bożego i z ufnością je głosząc”²⁸. Oznacza to, że człowiek, usłyszawszy słowo Boże, powinien się nim dzielić. Kościół, czyli wspólnota wiernych, jest z natury misyjny, a ewangelizowanie stanowi jego prawdziwą tożsamość, jak zauważył papież Paweł VI w adhortacji *Evangelii nuntiandi*²⁹. Kard. W. Kasper w swoich rozważaniach teologicznych dotyczących Kościoła podkreślił też, że nie wolno wspólnotom

²⁴ *Ibidem*, s. 101.

²⁵ Walter Kasper (ur. 5 marca 1933 r. w Heidenheim) – duchowny rzymskokatolicki, profesor, kardynał. Wieloletni wykładowca dogmatyki w Münsterze i w Tybindze, od 2010 r. przewodniczący Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijan i Komisji ds. Religijnych Kontaktów z Judaizmem. Członek m.in. Kongregacji Nauki Wiary oraz Papieskiej Rady ds. Dialogu Międzyreligijnego; por. W. Kasper, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*. Poznań 2014.

²⁶ Por. idem, *Kościół katolicki. Istota, rzeczywistość, posłannictwo*. Kraków 2014, s. 201, przyp. 213.

²⁷ D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe. Weimar 1883, s. 629 (tłum. polskie za: M. Luter, *O soborach i Kościołach*. W: *Z problemów Reformacji*. Red. M. Uglorz. T. 6. Bielско-Biała 1993, s. 258).

²⁸ *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*. Red. M. Przybyła. Poznań 2002, s. 350; por. Benedykt XVI, *Adhortacja apostołska „Verbum Domini”*. *O Słowie Bożym w życiu i misji Kościoła*. Kraków 2010.

²⁹ Por. *Dekret o misyjnej działalności Kościoła*. W: *Sobór Watykański II...*, s. 434; por. Paweł VI, *Adhortacja apostołska o ewangelizacji w świecie współczesnym „Evangelii nuntiandi”*. Kielce 1990.

wywodzącym się z Reformacji odmówić prawa do nazywania się Kościołem³⁰. W innym miejscu ten sam autor podkreśla jedność słowa i sakramentu, o której pisał też Luter w *Dużym katechizmie*. Dla niego chrzest jest „wodą objętą Słowem Bożym i przykazaniem”, Eucharystia zaś „chlebem i winem objętym Słowem Bożym i z nim połączonym”³¹.

Zbliżenie myśli

Dokonany przez Lortza przełom kopernikański w badaniach nad Lutrem nie tylko otworzył drogę kolejnym badaczom katolickim spuścizny luterskiej, takim jak Otto Hermann Pesch³², ale przygotował również grunt pod zmianę obrazu Reformatora w oficjalnych wypowiedziach Kościoła katolickiego. Świadectwem tej zmiany był opublikowany w 1983 roku dokument dialogu luterancko-katolickiego: *Marcin Luter – świadek Jezusa Chrystusa. Słowo Wspólnej Komisji Rzymskokatolicko-Ewangelicko-luteranckiej z okazji 500-lecia urodzin Marcina Lutra*. Omawiany dokument powstał w czasie drugiej fazy dialogu katolicko-luteranckiego, w latach 1973–1984, podczas siódmej sesji rozmów, która odbywała się w Lantanie na Florydzie w dniach 9–14 marca 1981 roku³³. W trakcie tych obrad zabrał głos pastor Bertoldo Weber i zaproponował refleksję nad osobą Marcina Lutra, która zakończyłaby się powstaniem wspólnego dokumentu³⁴. Reakcja zebranego gremium była pozytywna. Pracy nad stworzeniem tekstu roboczego podjął się ze strony katolickiej bp Hans Ludwig Martensen z Kopenhagi, jezuita, pełniący też funkcję współprzewodniczącego Komisji Luterancko-Katolickiej, oraz luteranin dr Vilmos Vajta współpracujący z komisją. Podczas kolejnego spotkania w Wenecji w dniach 10–15 maja 1982 roku przedstawiono wstępny projekt dokumentu dotyczącego Ojca Reformacji, któremu nadano tytuł *Wyjaśnienie z okazji 500. rocznicy urodzin reformatora Marcina Lutra. Marcin Luter – wezwani do wspólnej pokuty*³⁵. Nad

³⁰ W. Kasper, *Kościół katolicki...*, s. 291.

³¹ M. Luther, *Großer Katechismus*. W: *Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche*. Göttingen 1998 (tłum. polskie za: M. Luter, *Duży katechizm*. Tłum. A. Wantuła [i in.]. W: *Księgi wyznaniowe Kościoła Luteranckiego*. Bielsko-Biała 2011, s. 115, 122).

³² O.H. Pesch, *Zrozumieć Lutra*.

³³ S.C. Napiórkowski, *Czas przygotowania i druga faza dialogu (1973–1984). I. Dialog*. W: *Bliżej wspólnoty. Katolicy i luteranie w dialogu 1965–2000*. Red. idem, K. Karski. Lublin 2003, s. 129–130.

³⁴ *Ibidem*, s. 147; S.C. Napiórkowski, *35 lat teologicznego dialogu katolicko-luteranckiego na forum światowym*. W: idem, *Wierzę w jeden Kościół*. Tarnów 2003, s. 343–354.

³⁵ Po raz kolejny podjęto decyzję o zmianie tytułu dokumentu na: *Marcin Luter – nasz wspólny nauczyciel*. Z takim tytułem rozesłano tekst członkom komisji przed spotkaniem w Kirchbergu. Ta wersja tytułu nawiązywała do słów kard. Johannesesa Willebrandsa, które wygłosił na V Zgromadzeniu Ogólnym Światowej Federacji Luteranckiej w Évian-les-

przygotowanym projektem pochylił się jako eksperci: ze strony katolickiej dominikanin Hervé Legrand oraz Heinz Schütte, profesor dogmatyki na Uniwersytecie Fryderyka Wilhelma w Bonn. Stronę luterzańską reprezentował George Forell z Iowa City oraz V. Vajta. Podczas dyskusji prowadzonych między specjalistami można było zauważyć – jak odnotowuje o. prof. S.C. Napiórkowski – że strona katolicka wykazywała większe zainteresowanie „Lutrowym nawoływaniem do pokuty”³⁶.

W dyskusji nad dokumentem zabrało głos wielu przedstawicieli obu wyznań z różnych krajów. Do komisji wpłynął też głos przedstawiciela Kościoła katolickiego z Polski, z którego wynika, że opracowywany dokument jest ważnym elementem zbliżenia się dwóch tradycji, a zarazem przyczynia się do podniesienia kultury wypowiedzi o Ojcu Reformacji. Dokument miał być więc odpowiedzią na to, że ówczesny język wypowiedzi i dialogu pozostawiał wiele do życzenia³⁷.

Dalsze dyskusje nad dokumentem odbyły się podczas kolejnego zebrania Komisji Luterkańsko-Katolickiej w Kirchbergu w dniach 2–7 maja 1983 roku. Podczas tej sesji podjęto decyzję o powołaniu grupy czterech członków komisji do dalszych prac nad tekstem. W ustanowionej „komisji czterech” znaleźli się: Günther Gassmann, prof. dr Harding Meyer, ks. prałat dr Aloys Klein oraz bp dr Paul-Werner Scheele. Komisja otrzymała upoważnienie do wprowadzania poprawek, tak więc 6 maja 1983 roku nastąpiło ostateczne czytanie i wprowadzenie niewielkich zmian w tekście, który też został wtedy przyjęty w głosowaniu. S.C. Napiórkowski tak wspomina to wydarzenie: „niezwykła chwila, którą zapamięta historia. Po raz pierwszy w dziejach obu wielkich tradycji chrześcijańskich, katolickiej i protestanckiej, oficjalni przedstawiciele ich teologii podzielili wspólnie słowo o człowieku, który – wbrew swoim zamierzeniom – przyczynił się do rozłamu zachodniego chrześcijaństwa”³⁸.

-Bains w 1970 r. Propozycja ta też nie została przyjęta, ponieważ wyrażenie „wspólny nauczyciel” – jak zauważył ks. prof. Piotr Jaskóła – w przekładzie na język łaciński brzmi: *doctor communis*, który jest honorowo zastrzeżony dla św. Tomasza z Akwinu. Dlatego też strona katolicka głosowała za odrzuceniem tego wariantu. Ojciec S.C. Napiórkowski zgłosił swoje propozycje: *Marcin Luter – nasz wspólny brat* albo *Marcin Luter – wezwanie do centrum Ewangelii*, które także zostały odrzucone. Ostatecznie dokument otrzymał tytuł: *Marcin Luter – świadek Jezusa Chrystusa*. Por. S.C. Napiórkowski, *Czas przygotowania...*, s. 149; P. Jaskóła, *Jana Pawła II zaproszenie do badania nad Lutrem*. W: *Pontyfikat ekumenicznej nadziei. Z Janem Pawłem II na drogach ekumenii*. Red. Z. Glaeser. Opole 2008, s. 488; A. Szałajko, *Rzymskokatolicki a ewangelicki obraz Marcina Lutra*, s. 34.

³⁶ Por. S.C. Napiórkowski, *Czas przygotowania...*, s. 143–147; por. A. Szałajko, *Rzymskokatolicki a ewangelicki obraz Marcina Lutra*, s. 26–27.

³⁷ Por. S.C. Napiórkowski, *Czas przygotowania...*, s. 147.

³⁸ *Ibidem*, s. 149–150.

Ogarniając myślą cały dokument pt. *Marcin Luter – świadek Jezusa Chrystusa* wypracowany przez Komisję Rzymskokatolicko-Luterańską, można dostrzec, że jest on swego rodzaju *novum*. Na niewielu kartach autorzy zawarli elementy, które łączą dwa wyznania w osobie Ojca Reformacji. Ukazano tu syntetyczny obraz Lutera, jaki istniał na przestrzeni wieków, „dla katolików długo pozostawał on syntezą herezji”, natomiast dla strony ewangelickiej był on „gloryfikowany jako heros wiary”³⁹. Autorzy dokumentu przypomnieli w tekście „nawoływanie do pokuty”⁴⁰ jako spuściznę Lutera dla wszystkich chrześcijan. Wezwanie to jest aktualne do dziś. W pozytywnych spostrzeżeniach dotyczących Nauczyciela z Wittenbergi ukazano go jako „świadka Ewangelii”⁴¹, „nauczyciela wiary”⁴², uduchowionego pasterza Kościoła oraz obrońcę Kościoła⁴³.

Na łamach dokumentu komentuje się także jego spuściznę, która z biegiem lat uległa nieraz zniekształceniu, trywializacji albo też zapomnieniu. Dokument podaje sześć przykładów uproszczeń i zniekształceń idei teologicznych Lutera, do jakich doszło w różnych wspólnotach reformacyjnych, a za które nie można obarczyć winą Ojca Reformacji.

Po pierwsze, „Biblię coraz bardziej wyjmowano z jej kościelnego kontekstu, a jej autorytet interpretowano niewłaściwie w znaczeniu legalistycznym, w konsekwencji nauki o natchnieniu werbalnym”⁴⁴. Słowo Boże dla Lutera stanowiło największy autorytet, lecz na przestrzeni wieków straciło ono swoją jednoznaczność, a nieraz pierwszeństwo. Po drugie, szacunek Lutera dla życia sakramentalnego w czasach oświecenia i pietyzmu został w znacznej mierze zagubiony. Po trzecie, pogląd Lutera na człowieka jako osobę, która stoi przed Bogiem, został wypaczony i zrozumiany w sensie indywidualistycznym. Po czwarte, na przestrzeni lat orędzie usprawiedliwienia było niekiedy przysłaniane moralizatorstwem. Po piąte, opory, jakie przejawiał Luter wobec sprawowania władzy zwierzchniej w Kościele przez autorytety polityczne, z czasem uległy wyciszeniu. Po szóste, nauka o dwóch sposobach Bożego panowania (nauka o dwóch królestwach) była przez lata rozumiana jako legitymizacja zrzeczenia się przez Kościół własnej odpowiedzialności w sferze społecznej i politycznej⁴⁵.

³⁹ Por. *Marcin Luter – świadek Jezusa Chrystusa...*, s. 122.

⁴⁰ Por. *ibidem*, s. 123.

⁴¹ Por. *ibidem*, s. 122.

⁴² Por. *ibidem*.

⁴³ Por. *ibidem*, s. 125.

⁴⁴ Por. *ibidem*, s. 127.

⁴⁵ Por. *ibidem*; por. A. Szałajko, *Rzymskokatolicki a ewangelicki obraz Marcina Lutera*, s. 80–83.

Papież Jan Paweł II o Lutrze

Innym istotnym głosem dotyczącym Marcina Lutra, jaki pojawił się po stronie Kościoła katolickiego, jest *List AM 10. November 1983 z okazji pięćsetlecia urodzin Marcina Lutra*⁴⁶, skierowany przez papieża Jana Pawła II do kard. Johannesesa Willebrandsa. Biskup Rzymu zwraca w nim uwagę na cztery aspekty.

Po pierwsze, czytając już wstępny akapit tekstu, można zauważyć, że papież, wzmiankując o Lutrze, tytułuje go „doktorem”, czego przedstawiciele Kościoła katolickiego unikali od wielu lat⁴⁷. Po drugie, papież przyjął z wielką radością fakt, że postać Ojca Reformacji jest coraz lepiej poznawana, choć – jak podkreślił – „trzeba jeszcze w tej dziedzinie wiele dialogu i zrozumienia”. Po trzecie, osobista religijność oraz duchowość Reformatora z Wittenbergi, której teologowie katolicy od wielu już lat nie ukazywali, została przedstawiona w pozytywnym świetle. Po czwarte wreszcie, list wskazuje, że dorobek Lutra nie jest jednoznaczny, dlatego teologowie rzymskokatolicy oraz luterkańscy powinni jeszcze dokładniej badać, uwzględniając źródła historyczne⁴⁸.

Na końcu papież skierował osobistą prośbę do przewodniczącego Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności, aby jej członkowie kontynuowali dialog, który został rozpoczęty w Niemczech jeszcze przed II Soborem Watykańskim. Dialog ten ma przebiegać w duchu zgody z postanowieniami soborowymi: „w wierności względem wiary darmo otrzymanej, która zakłada skrucę i gotowość uczenia się przez słuchanie”⁴⁹.

Arcybiskup Alfons Nossol⁵⁰ w artykule *Ekumeniczny wymiar teologii Marcina Lutra* zauważa, że właśnie Jan Paweł II jako papież po 450 latach opisuje Marcina Lutra jako pielgrzyma oraz człowieka poszukującego i stawiającego pytania, a nie jako „kacerza i sprawcę *rebellio luterana*”⁵¹.

⁴⁶ Jan Paweł II, *List AM 10. November 1983 z okazji pięćsetlecia urodzin Marcina Lutra*. W: idem, *Dzieła zebrane*. T. 3: *Listy*. Kraków 2007, s. 66–67.

⁴⁷ Por. S.C. Napiórkowski, *Przemiany katolickiego obrazu Lutra*. W: *Z problemów Reformacji*. T. 6, s. 52.

⁴⁸ Jan Paweł II, *List AM 10. November...*, s. 66–67.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 67.

⁵⁰ Alfons Nossol (ur. 8 sierpnia 1932 r. w Broczu) – duchowny rzymskokatolicki, arcybiskup, prof. teologii dogmatycznej, kierownik Instytutu Ekumenicznego KUL, przewodniczący Rady KEP ds. Ekumenizmu, członek Międzynarodowej Komisji Mieszanej ds. Dialogu Teologicznego między Kościołem Rzymskokatolickim i Kościołem Prawosławnym. Autor wielu publikacji dotyczących ekumenizmu; por. *Encyklopedia ekumenizmu...*, s. 312–316.

⁵¹ Por. A. Nossol, *Teologia bliższa życiu. Wpływ teologii na egzystencję chrześcijańską*. Opole 1984, s. 305; por. Jan Paweł II, *Przemówienie podczas spotkania z Radą Kościoła Ewangelickiego „Wszyscy potrzebujemy nawrócenia”* (Moguncja, 17 listopada 1980 r.). W: idem, *Dzieła*

Dzięki otwartości Jana Pawła II przez lata organizowano w letniej rezydencji papieskiej Castel Gandolfo pod Rzymem spotkania najwybitniejszych intelektualistów światowych. Omawiano tam różne zagadnienia: od ujęcia człowieka w nauce współczesnej przez kryzysy dotyczące świat po rozumienie społeczeństwa liberalnego i tożsamości w czasach zmian przy końcu tysiąclecia. Wśród tych tematów znalazło się też miejsce dla Marcina Lutra. Kard. Franz König w swoim referacie *Duchowe podstawy Europy* uznał Lutra za jednego z tych, którzy oddziaływali na Kościół europejski, wywierając wpływ na jego rozwój⁵². W referacie *Europa i jej narody*, przedstawionym w Castel Gandolfo przez Krzysztofa Pomiana, wittenberski Reformator nie pojawia się, co prawda, w kontekście zagadnień teologicznych, lecz sama Reformacja zajmuje tam istotne miejsce jako „eksplozja partykularyzmów narodowych”. Reformacja przyniosła zdaniem Pomiana wtargnięcie kultury lokalnej, ustnej i popularnej w świat pisma. Wystarczy tu wspomnieć o tłumaczeniu Biblii na języki narodowe, niezliczone pisma, traktaty i broszury. Skala tego zjawiska jest oczywiście różna w zależności od kraju⁵³.

Z kolei Hans Maier w referacie *Oświeceniowa idea wolności a tradycja katolicka*, kończąc swoje wystąpienie, pozostawił słuchacza z paradoksem Marcina Lutra: oto chrześcijanin jest „wolnym panem wszystkich rzeczy, nikomu nie podległym”, a zarazem „najuległym sługą wszystkich rzeczy i wszystkiemu podległym”⁵⁴.

Papież Jan Paweł II także podczas swoich zagranicznych pielgrzymek kilkakrotnie wspominał w przemówieniach o Lutrze. W jednym z takich znamienitych wystąpień znalazły się słowa skierowane do Rady Ewangelickiego Kościoła Niemiec podczas spotkania 17 listopada 1980 roku w Moguncji. Papież przedstawił w nich siebie jako „duchowego spadkobiercę Marcina Lutra”. Spotkanie to Jan Paweł II uczynił znakiem jedności w centralnych tajemnicach wiary, u podstaw których leży nawrócenie i pokuta. Zgodnie z nauczaniem Apostoła do Narodów każdy uczeń Chrystusa uświadamia sobie, że potrzebuje nawrócenia. Wypowiadając słowa: „Nie ma prawdziwego ekumenizmu bez wewnętrznej przemiany”, papież przytoczył słowa *Dekretu o ekumenizmie*. W przemówieniu tym przypomniał także słowa, które wypowiedział 25 czerwca 1980 roku w związku z jubileuszem *Confessio Augustana*: „wola Chrystusa i znaki

zebrane. T. 11: *Homilie i przemówienia z pielgrzymek – Europa*. Cz. 3: *Austria, Niemcy, Włochy i inne kraje europejskie*. Kraków 2008, s. 51–53.

⁵² F. König, *Duchowe podstawy Europy*. W: *Rozmowy w Castel Gandolfo*. Red. K. Michalski, W. Bonowicz. T. 1. Warszawa – Kraków 2010, s. 269–276.

⁵³ K. Pomian, *Europa i jej narody...*, s. 331.

⁵⁴ Por. H. Maier, *Oświeceniowa idea wolności a tradycja katolicka*. W: *Rozmowy w Castel Gandolfo*. T. 2, s. 342.

czasu przynaglają nas, byśmy razem dawali świadectwo w coraz większej pełni prawdy i miłości". Dzisiejszy świat potrzebuje zjednoczenia chrześcijaństwa. Umiejętność stanięcia w prawdzie i przebaczeniu poprzez dialog, kontakty z przedstawicielami Kościołów i modlitwę da chrześcijanom narzędzia do autentycznego przepowiadania Chrystusa⁵⁵.

Podczas spotkania z biskupami Duńskiego Kościoła Luterńskiego⁵⁶ papież, mówiąc o intencjach Lutra co do odnowy Kościoła, przypomniał nauczanie soborowe nawiązujące do idei Reformatora z Wittenbergi. Przywołał w tym kontekście dekret *Unitatis redintegratio*:

Chrystus wzywa pielgrzymujący Kościół do nieustannej reformy, której Kościół, rozumiany jako instytucja ludzka i ziemska, wciąż potrzebuje. Tak więc w stosownej porze należy odpowiednio i we właściwy sposób odnawiać to, co nie dość pilnie w danych okolicznościach i w czasie było przestrzegane w dziedzinie obyczajów, norm kościelnych czy sposobu wyrażania doktryny, które należy starannie odróżnić od samego depozytu wiary⁵⁷.

W innej swojej wypowiedzi skierowanej do przedstawicieli Kościołów ewangelickich papież podkreślił, że trzeba dostrzec doniosłość postulatów Lutra dotyczących Biblii i teologii. Obydwie te drogi powinny się przenikać, teologia powinna być bliższa Pismu Świętemu. Po raz kolejny papież zachęcał teologów ewangelickich i katolickich do podjęcia próby zrozumienia relacji między wiarą, Biblią, Tradycją i Kościołem, tak jak to widział Ojciec Reformacji⁵⁸.

Zakończenie

Na zakończenie niniejszych rozważań należy wspomnieć o jeszcze jednym elemencie łączącym nauczanie Lutra i teologię rzymskokatolicką. Jest nim daleko idący konsensus w nauce o usprawiedliwieniu. Zawarte porozumienie zostało wyrażone we *Wspólnej deklaracji w sprawie nauki o usprawiedliwieniu*, ogłoszonej przez Światową Federację Luterńską i Papieską Radę ds. Jedności Chrześcijan, podpisanej 31 października 1999 roku w Augsburgu. Luteranie i katolicy stwierdzili w niej, że „biblijne

⁵⁵ Por. Jan Paweł II, *Wszyscy potrzebujemy nawrócenia...*, s. 52–53.

⁵⁶ Por. idem, *Przemówienie podczas spotkania z biskupami Duńskiego Kościoła Luterńskiego „Nasza droga ku wspólnej Eucharystii”* (Roskilde, 6 czerwca 1989 r.). W: idem, *Dzieła zebrane*. T. 11. Cz. 3, s. 575–577.

⁵⁷ *Dekret o ekumenizmie*, nr 6. W: *Sobór Watykański II...*, s. 199.

⁵⁸ Por. Jan Paweł II, *Przemówienie podczas spotkania z przedstawicielami Kościołów ewangelickich „Musimy usuwać bariery i dążyć do pełniejszej komunii”* (Paderborn, 22 czerwca 1996 r.). W: idem, *Dzieła zebrane*. T. 11. Cz. 3, s. 156–159.

orędzie o usprawiedliwieniu w sposób szczególny skupia naszą uwagę na jądrze świadectwa nowotestamentowego, którym jest czyn zbawczy Boga w Chrystusie”⁵⁹.

Recz jasna, podpisanie dokumentu nie rozwiązało wszystkich kontrowersji na płaszczyźnie teologicznej. Pokazało jednak, że jest możliwe porozumienie⁶⁰.

Mija 500 lat od wystąpienia Lutra, symbolizującego rozpoczęcie Reformacji. Luter stał się zachętą dla teologów Kościoła Chrystusowego na przestrzeni stuleci do podjęcia trudu znalezienia wspólnego stanowiska. Wiele takich przyczynków teologicznych udało się już wypracować. W teologii katolickiej też można odnaleźć myśl Reformatora, a w teologii luterkańskiej współczesne idee teologii katolickiej. Jednak aby odbudować jedność w różnorodności, pozostało jeszcze wiele do zrobienia. W niniejszym artykule autor skupił się na nielicznych wypowiedziach Kościoła rzymskokatolickiego, w których można znaleźć myśli Lutra. W niektórych sformułowania teologów katolickich są one wyeksponowane bezpośrednio, z niektórych wynikają tylko pośrednio.

Pozostaje żywić nadzieję na powstawanie kolejnych prac ukazujących wpływ idei Ojca Reformacji na współczesną myśl teologiczną rzymskiego katolicyzmu.

Słowa kluczowe:

reformator, nauczyciel, Kościół rzymskokatolicki, teologia, Marcin Luter

⁵⁹ *Wspólna deklaracja w sprawie nauki o usprawiedliwieniu*, nr 17. W: *Blżej wspólnoty...*, s. 504. Po podpisaniu *Wspólnej deklaracji w sprawie nauki o usprawiedliwieniu* również inne Kościoły i wspólnoty chrześcijańskie ustosunkowały się do niej poprzez różne formy przyłączenia się do tej incjatywy: Światowa Rada Metodystyczna (2006): *Metodyści a Wspólna deklaracja w sprawie nauki o usprawiedliwieniu*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2007, z. 1–2 (60–61), s. 160–164; Światowa Wspólnota Kościołów Reformowanych (2017): *Association of the World Communion of Reformed Churches with the Joint Declaration on the Doctrine of Justification*. wrcr.ch/wp-content/uploads/2017/10/WCRC-Association-to-JDDJ-EN.pdf [dostęp 18.01.2018]; tłum. polskie: *Akt przystąpienia Światowej Wspólnoty Kościołów Reformowanych do „Wspólnej deklaracji w sprawie nauki o usprawiedliwieniu”* (2017). „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2018, t. 34, nr 1, s. 67–76; Anglikańska Rada Konsultacyjna (2016) – rezolucja o uznaniu istoty deklaracji: *The Anglican Consultative Council, Resolution 16.17: Joint Declaration on the Doctrine of Justification. ACC-16 Resolutions*. www.anglicancommunion.org/media/234449/acc-16-resolutions-2016.pdf [dostęp 18.01.2018], s. 7. Por. *Anglikanie uznali porozumienie ws. usprawiedliwienia*. www.ekumenizm.pl/ekumenizm/na-swiecie/anglikanie-uznali-wspolna-deklaracje [dostęp 18.01.2018].

⁶⁰ H. Wagner, *Dogmatyka*. Kraków 2007, s. 237–239.

The Evolution of the Catholic Approach to Martin Luther

A b s t r a c t

The paper presents the impact of Martin Luther on the theological thought of the Roman Catholic Church. Several documents and Roman Catholic theologians have been enumerated who openly speak about the influence of the Father of Reformation teaching on the contemporary theology of the Roman Church. The article firmly states that studies are needed on the influence of Martin Luther's theology and thought on the theology of the Roman Catholic Church.

Keywords:

reformer, teacher, Roman Catholic Church, theology, Martin Luther

